

УДК 94(477.81)"1918-1939"

DOI: 10.33402/up.2024-17-93-105

Ярослав МАРЧЕНКО

кандидат історичних наук, доцент

перший заступник начальника

Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9569-6324>

e-mail: ymarchenko8@gmail.com

ПАМ'ЯТЬ ПРО ГЕРОЇВ КРУТ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ДІЛО»

Наголошено, що історична пам'ять про події Української національно-демократичної революції була і залишається важливим складником національної ідентичності українців, а герої Крут є знаковими для громадянського суспільства. Обґрунтовано, що міжвоєнна українська періодика відображала основні події, які відбувалися у середовищі західноукраїнської спільноти. Доведено, що у міжвоєнний час відзначення подій Української національно-демократичної революції займало помітне місце у суспільно-політичному дискурсі Галичини, а в його епіцентрі було святкування Акту соборності 22 січня 1919 р. Зазначено, що на сторінках львівського часопису «Діло» публікувались документи, спогади про цю подію та способи її відзначення.

Пояснено відмінності меморіальних практик вшанування пам'яті крутянців у міжвоєнній Польщі. Спостережено, що на сторінках «Діла» інформація про подвиг героїв Крут прослідковується у 1930-х роках, натомість у 1920-х роках її практично не було. Стверджено, що пошанування героїв Крут у Галичині відбувалося з ініціативи молодого покоління, насамперед студентства, що відображено на сторінках «Діла». Зауважено, що першими у Львові актуалізували пам'ять про крутянців діячі Союзу українських студентських організацій у Польщі. Вказано, що часопис «Діло» публікував звернення студентських організацій, інформацію про проведення «Всестудентських Крутянських Академій», які супроводжувалися інсценізаціями, читанням рефератів, віршів, виконанням пісень та національного гімну; до вшанування пам'яті крутянців долучались «Молода Громада», «Сила», «Луг», «Будучність», «Просвіта» та ін. З'ясовано труднощі та проблеми під час вшанування пам'яті загиблих під Крутами. Зазначено, що напередодні Другої світової війни вшанування героїв Крут перетворилося на своєрідний національний культ.

Підсумовано, що події Української національно-демократичної революції знайшли свій відгук у середовищі західноукраїнської громади. Зауважено, що формат та ідеологічна наповненість їхніх відзначень у Галичині пройшли певну трансформацію – від святкування переважно Листопадового чину 1918 р. та Акту Злуки 1919 р. у 1920-х роках до значного розширення спектру національних свят, зокрема проголошення IV Універсалом незалежності УНР та подвигу героїв Крут.

Ключові слова: Українська революція, Друга Річ Посполита, «Діло», герої Крут, пам'ять, студентство, громадянське суспільство.

Історична пам'ять про події Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. – важливий складник національної ідентичності громадян сучасної України. Поряд із іншими датами, в Україні щороку 29 січня вшановують пам'ять героїв битви під Крутами. Цей день є одним із найтрагічніших і, водночас, найзнаковіших в історії країни. Крути стали символом героїзму та самопожертви молодого покоління у боротьбі за незалежність, прикладом для сучасних захисників України, як успішно боротися проти численного ворога.

У незалежній Україні сформувався комеморативний канон про подвиг крутянців, усталеними стали місця пам'яті на станції Крути й Аскольдовій могилі. На державному рівні цей день почали відзначати із 2003 р., відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення подвигу героїв бою під Крутами»; у 2006 р. створено меморіально-музейний комплекс «Пам'яті героїв Крут»; у січні 2012 р. на Аскольдовій могилі у Києві встановили пам'ятник «Героям Крут»; 16 травня 2013 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про відзначення подвигу героїв бою під Крутами» (Любовець (кер. упор.), Березовський, Бутко, Тищенко, Цимбал, 2013, с. 25–26). Традиція вшанування пам'яті героїв Крут постійно розвивається: знято художній фільм «Крути. 1918», військові заклади названо цим почесним ім'ям, як-то Львівський лицей з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Героїв Крут, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут.

У радянський час пам'ять про події Української революції фальсифікувалась, таврувалась. Некрополь Аскольдова могила був перетворений на парк, було зруйновано склепи, надгробки, поховання, а історія бою замовчувалась. Як наслідок, смерть крутянців обростала міфами. До сьогодні серед істориків існують дискусії, де були поховані молоді герої: чи то на Аскольдовій могилі, чи на Новому Братському кладовищі, невідомим є точне число загиблих, уточнюються їхні біографії.

Водночас сучасні українські вчені роблять значний внесок у наукове забезпечення політики щодо вшанування героїв Крут: підготовлено велику кількість досліджень, які дають змогу аналізувати передумови, співвідносити обставини бою, більше дізнатися про його учасників. У цьому контексті актуальною та повчальною видається проблема відзначення пам'яті героїв Крут в українському суспільному дискурсі міжвоєнної доби.

Метою наукової статті є висвітлення пам'яті про героїв Крут у періодиці міжвоєнного часу, а саме на сторінках провідної української газети «Діло».

Означена проблема не мала широкого предметного відображення у сучасній історіографії, за винятком окремих розвідок, присвячених загальному вшануванню подій Української революції на території міжвоєнної Галичини (Соляр, 2017), міжвоєнної Волині (Давидюк, 2018), ролі Українських січових стрільців (УСС) у революційних подіях (Литвин, 2015) та ін. Значно більше праць пов'язано з подіями Української революції стосовно формування політики пам'яті у сучасній Україні. Зокрема, це праці Владислава Верстюка, Віталія Скальського (Верстюк, Скальський, 2010), Сергія Власюка (Власюк, 2018), Андрія Любарця (Любарець, 2012) та ін. Важливе значення у дослідженні означеної теми в широкому контексті мають збірники матеріалів та документів. Спогади, свідчення учасників бою під Крутами, документи, літературні твори увійшли до збірників «Крути. 1918» (Гаврилюк упор., 2010), «Бій під Крутами в національній пам'яті» (Любовець, (кер.

упоряд.), Березовський, Бутко, Тищенко, Цимбал, 2013); «Крути: збірка у пам'ять героїв Крут» (Зінкевич, Зінкевич, 2017). Основою, джерельним підґрунтям для написання статті стали публікації на сторінках львівської газети «Діло», які раніше не розглядалися предметно та комплексно.

Міжвоєнна українська періодика відображала події, які відбувалися у середовищі західноукраїнської спільноти. Політичні, громадські діячі Галичини міжвоєнного часу, згадуючи визвольні змагання, акцентували увагу на подіях 22 січня 1919 р., відтак в епіцентрі національної пам'яті українців регіону перебував Акт злуки (Соляр, 2017, с. 158). Газета «Діло» публікувала згадки про цю подію, її відзначення, спогади, зокрема Йосипа Пеленського «Свято з'єдинення» (Пеленський, 1925, 22 січня, с. 1), Ярослава Олесницького «Перед семи роками. День 22 січня 1919 року в Києві» (Олесницький, 1926, 22 січня, с. 1–2), інші документи (Благодір, 1929, 23 січня, с. 1–2; Діло-6, с. 1; Діло-7, с. 1; Діло-27, с. 1; К-н, І., 1924, 23 січня, с. 2). У залі Народного дому відбувалися академії, приурочені цій величній даті (Діло-3, с. 1). Публікуючи інформацію про засідання Центрального комітету Українського національно-демократичного об'єднання (ЦК УНДО) з нагоди 10-ї річниці Акту Злуки, газета оцінювала подію як «найпозитивніше досягнення наших національно-визвольних змагань та державно-творчих зусиль», «як переломовий здобуток нашої історії у ХХ столітті» (Діло-9, с. 2). На сторінках видання йшлося про причини поразки національної боротьби, автори доречно наголошували: «Шукаємо між собою винуватців лиха і скликаємо вину на зовнішні обставини, а дуже рідко у роздумуваннях над майбутнім, шукаємо тієї спільної нитки, що могла би всіх об'єднувати, замість відмежовувати» (Діло-26, с. 2).

На шпальтах української періодики є інформація про відзначення Дня незалежності Української Народної Республіки (УНР), проголошеної IV Універсалом. Однак такі урочистості відбувалися насамперед там, де гуртувалися українські політичні емігранти. Зокрема, в Українському клубі, утвореному зусиллями Українського центрального комітету (УЦК) у Варшаві 22 січня, відзначали річницю незалежності УНР. Основну частину святкування склала академія, на якій виступали з промовама генерал Володимир Сальський і Олександр Саліковський (С. К., 1925, 20 січня, с. 3). Дещо пізніше автори «Діла» також почали системніше згадувати події 22 січня 1918 р. – IV Універсал і проголошення незалежності УНР (Діло-1, с. 1), згодом публікували інформацію про відзначення обох подій – проголошення незалежності УНР 1918 р. та Акту Злуки 1919 р., як-то у «домівці Львівського “Лугу”» (Діло-2, с. 3), у залі «Народної Торгівлі» у Станіславові (Б. Л., 1937, 28 січня, с. 3). Публікували також матеріали про відзначення пам'яті Українських січових стрільців, вояків Української галицької армії (УГА) (Діло-13, с. 3).

У суспільно-політичному дискурсі українців Західної Волині відзначення дати 22 січня як проголошення IV Універсалом незалежності УНР, а також свято героїв Крут було одним із головних. Натомість, про Акт соборності 1919 р. на Волині згадували менше, ніж у Галичині. Причиною була проурядова позиція значної групи українських політичних емігрантів, які зважали на реакцію польської влади та поділяли її бачення вирішення української проблеми (Давидюк, 2018, с. 76).

У Галичині історія УНР часто асоціювалася з соціалістичними ідеями та політикою Симона Петлюри, а підписану ним «Варшавську угоду» розцінювали

однозначно як зраду. На території Волинського воєводства, навпаки, ім'я С. Петлюри була оточена пошаною, позаяк тут опинилося багато його соратників. Паризький процес Шварцбарта та звільнення вбивці «оповило ім'я Петлюри ще більшим авреолом мучеництва» (Кедрин, 1976, с. 208). Траурні заходи, що вперше відбулись у травні–червні 1926 р. у містах і містечках Волині, у наступні роки ставали традиційними (З жалібною хронічки, 1926, 18 липня, с. 27).

Загибель С. Петлюри і виправдання його вбивці зумовило деяке пом'якшення у ставленні галичан до Головного отамана УНР. Президія УНДО в особі Дмитра Левицького і Володимира Целевича 2 червня 1926 р. звернулась до Петра Холодного, голови львівської філії Товариства допомоги емігрантам з Великої України, з листом, у якому висловлювався жаль із приводу «великої втрати, яку понесла українська нація внаслідок трагічної смерті голови Директорії і Головного отамана Армії УНР Симона Петлюри» (Діло-21, с. 1). Десяту річницю смерті С. Петлюри відзначали панахидами у багатьох місцевостях Галичини, хоча існував резонансний конфлікт пошанування/не вшанування цієї події.

На початок 1920-х років громадськість у Галичині небагато знала про події під Крутами, але поступово в українських часописах почали публікувати статті та спогади, що розширювало поінформованість людей. На сторінках «Діла» вперше з'явилася замітка про поховання крутянців під назвою «Похорон жертв більшовицького варварства. Похорон студентів-січовиків» у березні 1918 р. (Любовець, (кер. упоряд.), Березовський, Бутко, Тищенко, Цимбал, 2013, с. 63). Однак інформація про форми відзначення подвигу героїв Крут, пам'ять про них прослідковується у 1930-х роках, натомість у 1920-х роках її майже не було. Початки формуванню культу героїв Крут поклала галицька пластова молодь, коли у 1926 р. у Львові організувався «Курінь старших Пластунів імені бою під Крутами» (Любовець, (кер. упоряд.), Березовський, Бутко, Тищенко, Цимбал, 2013, с. 18). У 1920-х роках про подвиг крутянців писали українські автори у таборівій пресі, згодом з'явилися статті у «Літературно-науковому віснику», «Літописі Червоної Калини».

Отже, ініціатива відзначення цих трагічних і водночас величних подій у Галичині походила із середовища молоді, студентських груп. У березні 1931 р. у Львові на конгресі Союзу українських студентських організацій у Польщі прозвучали заклики увічнення пам'яті героїв Крут. Союз ставив за завдання посилення культурно-освітньої праці для зміцнення національної свідомості українців. Того ж 1931 р. було опубліковано заклик до українського студентства Львова: «Притримуючись постанов усестудентського віча, провести одноденну голодівку у роковини боїв під Крутами, себто 30 січня ц. р. (п'ятниця), а заощаджені гроші жертвувати політичним в'язням» (Діло-12, с. 4).

Подібні звернення студентів, вшанування пам'яті крутян «Діло» публікувало впродовж 1930-х років. У 1932 р. читаємо: «Пригадуємо всім студентським організаціям і установам: II Краєва студентська конференція вирішила, що роковини геройської смерті українських студентів у бою під Крутами є від сьогодні українським усестудентським святом. Так як і попереднього року [1931 – Я. М.], в день 30 січня 1932 р. українське студентство вшановує пам'ять полеглих під Крутами товаришів одноденною голодівкою, від якої не сміє відмовитись ні один студент, ні одна студентка» (Діло-42, с. 5). У наступному номері газети було вміщено

передовицю «Місяць великих роковин», де йшлося про IV Універсал й проголошення самостійної України; постанову про злуку Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) із УНР у Станиславові та свято Соборності у Києві; Трудовий конгрес; бій під Крутами. Остання подія названа «одною з найбільших трагедій в українській історії» (Діло-19, с. 1).

Зусиллями студентських організацій Львова 7 лютого 1932 р. відбулася академія для звеличення роковин бою під Крутами, на якій із вступною промовою виступив голова студентської репрезентації Союзу українських студентських організацій у Польщі Володимир Янів. Опісля академічний хор «Бандурист» відспівав низку творів, зокрема «Похорон стрільця». У рефераті про бій під Крутами студент Романенчук розповів про обставини героїської жертвності студентів у бою. Академію продовжила інсценізація поля бою під Крутами, декламування віршів, зокрема вірша В. Яніва «Зоріла золота заграва» («Бій під Крутами»). Завершено академію українським національним гімном (Діло-40, с. 8). У 1937 р. газета «Діло» писала про повсюдну організацію «Всестудентських Крутянських Академій» (Діло-11, с. 8).

Пошанування подій і учасників революції відбувалося також із ініціативи українських політичних емігрантів, у минулому громадян УНР, які, попри труднощі і перешкоди польської влади, поселилися на території західноукраїнських земель. Зусиллями львівської філії УЦК, що об'єднувала емігрантів із Великої України, 27 січня 1935 р. у Львові відбувся святковий концерт на честь 17-х роковин проголошення самостійності УНР. Із промовою виступав адвокат Володимир Старосольський (Діло-16, с. 1; Діло-37, с. 6). У тому ж році, 29 січня, у соборі Святого Юра пройшла відправа та поминальне Богослужіння за крутянських героїв (Діло-20, с. 4). У передовиці «Діла» читаємо пророчі слова: «Бій під Крутами – це не тільки одна історична подія; це ціла проблема, яка своєю актуальністю сягає по нинішній день і напевно довго ще тієї актуальності не стратить» (Діло-32, с. 1).

Щорічно вшановувало крутянських героїв і організувало святкові академії Товариство «Молода Громада» (Товариство колишніх стрільців, старшин УГА). «Діло» писало про проведення членами цього товариства вечора у залі «Української Бесіди», присвяченого 15-літнім роковинам проголошення соборності України (Діло-8, с. 1), академії з нагоди роковин бою під Крутами (Діло-19, с. 6). Подібні святкові урочистості відбувалися у Калуші і були організовані філіями «Відродження» (Діло-28, с. 5).

На сторінках «Діла» йшлося про влаштування свята Крут зусиллями Української студентської громади у Познані 10 лютого 1935 р., із заувагою: «Це свято вже кілька років влаштовується у Познані за несприятливих обставин. Староство дало дозвіл лише напередодні, за день перед святом. Два представники влади, що сиділи під час свята в першому ряді, вважали за відповідне під час співання національного гімну не встати». Окрім того, «сама підготовка рік по року натрапляє на значні перешкоди», зокрема «важко організувати хор, хоч співаків серед українців досить ... Молодші з пієтетом піддаються праці, а старші люди не хочуть прийти на пробу хору» (Діло-36, с. 6).

Почасти під час відзначення подій 29 січня відбувалися прикрості й у Львові. У комунікаті 1937 р. за підписом Всестудентського комітету свята Крут

повідомлялось, що передбачена на 31 січня академія у Великому театрі не відбудеться, як і запланована потім у залі кінотеатру «Атлантик» у Львові. Причиною стала відмова магістрату, оскільки це ж свято співпало із заходами іншої організації. У залі кінотеатру староство заборонило проводити свято, з «огляду на безпеку і порядок». Всестудентський комітет свята Крут, вважаючи, що насамперед він може улагоджувати відзначення цих подій, висловив жаль із приводу того, що свято вирішила провести у той же день «Молода громада» спільно з іншими студентськими товариствами у залі Народного дому (Діло-28, с. 7). Ситуація засвідчувала суперечності між Всестудентським комітетом, з одного боку, та студентськими організаціями Товариства «Основа» (українських студентів-політехників), «Медична громада» (українських студентів медицини і формації), «Ватра» (українських студентів Львівської академії ветеринарної медицини) – з іншого. Водночас представники Товариства українських студентів Вищої школи закордонної торгівлі (ВШЗТ) у Львові заявили, що підтримують святкування, організоване Всестудентським комітетом (Діло-14 с. 10). Ця ситуація свідчила про суперечності у середовищі українського студентства.

З іншого боку, спектр товариств, які проводили Крутянські академії, постійно розширювався. Товариство українських робітників «Сила» 31 січня 1937 р. провело у Львові академію, присвячену бою під Крутами. Тоді ж її провела «Молода Громада», де із вступним словом виступив Я. Гладкий (ім'я не встановлено) (Діло-5, с. 3). 29 січня відбувся вечір у «Великому Лузі» у Львові, присвячений Крутянським роковинам, на якому виступали редактор Іван Кедрин, очільник товариства «Луг» Роман Дашкевич (Діло-41, с. 3). Проводили пам'ятні вечори товариство «Будучність», читальні «Просвіти» (Діло-31, с. 4), товариство «Зоря» у Львові (товариство українських ремісників, промисловців, купців) у власній домівці на вулиці Вірменській, де з вступним словом виступив у минулому референт пропаганди УГА, професор Микола Матіїв-Мельник (Діло-38, с. 7).

У другій половині 1930-х років географія святкування розширилася на Тернопіль, де Товариство «Молода Громада» спільно з іншими культурно-освітніми організаціями провело академію у залі «Міщанського Братства». Наступного дня, 31 січня, Крутянську академію влаштував повітовий союз «Каменярів» (Союз української поступової молоді ім. М. Драгоманова, молодіжний осередок Української соціалістичної радикальної партії) (Діло-39, с. 9), а у м. Острів поблизу Тернополя – гурток «Рідної школи» (Діло-29, с. 4). Роковини Крут у Перемишлі відзначали панахидою і академією у залі Народного дому, організованою комітетом молоді (Діло-30, с. 4). У Коломиї 1938 р. відзначення бою під Крутами тривало два дні, хоча число залучених було невеликим. Увечері 28 січня відправили панахиду у церкві, співав хор «Коломийського Бояна». Наступного дня у залі Ошадної каси відбулася святкова академія. На задній темній стіні золотом було написано числа: 29.1.1918, які освітлювалися мерехтливими вогниками. Звучали реферати, декламації, виступав хор, ефектно і змістовно виглядала інсценізація «Поклін Крутянцям». Академія завершилася гімном «Ще не вмерла Україна» (Діло-23, с. 7).

Інформувало «Діло» про урочистості в інших країнах, організовані українськими організаціями. На сторінках видання було започатковано рубрику «Свята 22 січня на чужині», у яких йшлося про відзначення незалежності УНР, Акту Злуки

та Крутянських урочистостей у Празі, Берліні, Белграді, Берні (Діло-33, с. 7). Широко відзначали роковини Крут українські організації Галичини у наступні, вже передвоєнні роки. 29 січня 1938 р. у залі Академічного дому відкрили та освятили «Пропамятну Таблицю Героїв, що полягли під Крутами». На відкритті лунала «Декларація молоді», звучав національний гімн, тривало двохвилинне мовчання. На завершення проспівали «Боже великий єдиний» (Діло-25, с. 8). Ще більша імпреза, організована відділом УЦК, відбулася у великій залі Народного дому, заповненого молоддю. Окрім інсценізації, декламацій, виступав хор та відомі бандуристи Кость Місевич та Дмитро Гонта (Діло-4, с. 8–9). Традиційно у Львові вшановувало пам'ять Крутянських героїв українське жіноцтво, організоване у товариство домашніх робітниць «Будучність». 29 січня 1938 р. академія розпочалась короткою промовою про патріотизм молодих героїв. Хор робітниць у національному одязі відспівав низку стрілецьких пісень, потім декламували вірші, виступав духовний провідник цього товариства, помічник митрополита Андрія Шептицького єпископ Никита Будка (Діло-23, с. 9). Відбувались урочистості в інших товариствах, як-то у читальні «Просвіти» на Личакові, читальні «Просвіти» Жовківської дільниці (Діло-35, с. 3) та ін.

Як відомо, серед крутянців були уродженці різних регіонів України – Наддніпрянщини, Волині, Галичини. У 20-і роковини героїчної загибелі юнаків-студентів під Крутами зусиллями перемишльської молоді відбулися урочистості у рідному селі одного із загиблих крутянців – Григорія Піпського (у 1918 р. – учень VII класу 2-ї Київської української гімназії ім. Кирило-Мефодіївського братства (Гаврилюк, упор., 2010, с. 306)). Багато людей із Мальгович та навколишніх сіл зібралися у церкві і довкола неї, була відправлена Служба Божа, після неї – проповідь та панахида. Опісля люди пішли до читальні на святкову академію. Священники та представники громади відвідали хату батьків Г. Піпського, «склали стареньким сивочолим батькам крутянського героя подяку за те, що виховали такого сина, який за найвищий ідеал українського народу зложив своє життя». Перемишльська молодь вирішила зібрати кошти на фонд побудови пам'ятника у Мальговичах і випустила «відбитку знимки Гр. Піпського. Дохід з розпродажу цієї відбитки призначений на пам'ятник» (Діло-15, с. 6).

В останній передвоєнний січень у Львові вчергове вшановували героїв Крут – свято, яке вже стало національним культом. У суботу, 28 січня 1939 р. увечері, у храмі Святого Юра відбулася панахида за полеглих героїв, відправлена численним духовенством під проводом о. Леонтія Куницького. Співав хор студентського товариства «Бандурист». Церква була переповнена, люди стояли на сходах до храму. Наступного дня зібрання українського студентства, присвячене роковинам «Українських Тернопілів», відбулося у студентській домівці, де всі кімнати були переповнені молоддю (Діло-10, с. 7). Автор «Діла» зазначав: «Події Крут не можна міряти міркою політичного розуму, ані політичної доцільності, бо це символ, який стоїть вище таких критеріїв. Все величне, світле, гарне, що було у Крутах – не загинуло. Воно воскресло у культурі, якому поклоняється українська молодь, у культурі, який примушує замовкнути всіх песимістів. У тому культурі об'єднана сьогодні з українською молоддю вся українська нація» (Діло-17, с. 2).

Отже, на сторінках газети «Діло» широко висвітлювалося зніційоване у 1931 р. українським студентством вшанування пам'яті героїв Крут, яке до кінця

1930-х років стало загальнопоширеним святом молоді. Розмірковуючи над тими подіями, автори «Діла» писали: «Бій під Крутами пригнічує своїм трагізмом, пригнічує рефлексіями, що зринають у зв'язку з тлом крутянської драми. А проте дуже можливо, що такі сумні рефлексії зринають тільки у думках і душах старшої і так званої середньої генерації, яка була безпосереднім співучасником подій 20-літньої давності». Щодо молоді, то вона, зазначало «Діло», має інші критерії: «До бою під Крутами молодь підходить виключно з погляду їх значення для культу героїської традиції ... Сутньою річчю є те, що культ героїської традиції знайшов у даті бою під Крутами сильну опору і що той культ це така цінність, яку ми маємо беззастережно підтримати» (Діло-18, с. 1–2).

Таким чином, у середовищі українських студентів, молоді Галичини у 1930-х роках сформувався ритуал свята героїв Крут. Слідом за молоддю акції вшанування героїв Крут почали влаштовувати культурно-просвітні товариства. Все це відображалось на сторінках найбільшого львівського часопису «Діло». Газета публікувала звернення студентських організацій, інформацію про проведення «Всестудентських Крутянських Академій», що супроводжувалися інсценізаціями, читанням рефератів, віршів, виконанням пісень та національного гімну, розповідала про відзначення свята у різних населених пунктах Галичини та за межами Другої Речі Посполитої. Незважаючи на певні труднощі та суперечності під час вшанування пам'яті загиблих під Крутами, напередодні Другої світової війни цей день перетворився на український національний культ. Сьогодні Крути залишаються символом незламності українського народу у боротьбі зі старим/новим російським окупантом, мають важливе значення для української колективної пам'яті та національної ідентичності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Б. Л. (1937, 28 січня). Свято Соборности у Станиславові. *Діло*, 18, 3.
- Благодір, О. (1929, 23 січня). Великі роковини. *Діло*, 15, 2.
- Верстюк, В., Скальський, В. (2010). Українська революція 1917–1921 рр. в політиці формування національної пам'яті в 2007–2010 рр. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.*, 5, 5–23.
- Власюк, С. (2018). Військові традиції доби Визвольних змагань 1917–1921 рр. у сучасній Українській Армії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*, 27, 162–168.
- Гаврилук, Я. (упоряд.). (2010). *Крути. Січень 1918 року: документи, матеріали, дослідження, кіносценарій*. Київ: Просвіта.
- Давидюк, Р. (2018). Українська революція 1917–1921 рр. у дискурсі національної пам'яті міжвоєнної Волині. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія*, 2, 75–81.
- Діло-1:** 22 січня. (1928, 22 січня). *Діло*, 15, 1.
- Діло-2:** 22 січня у Львівській «Лузі». (1937, 28 січня). *Діло*, 18, 3.
- Діло-3:** Академія. (1925, 24 січня). *Діло*, 13, 1.
- Діло-4:** Академія в «Народньому Домі». (1938, 1 лютого). *Діло*, 22, 8–9.

- Діло-5:** Академія у салі Ріжнородностей. (1937, 2 лютого). *Діло*, 22, 3.
- Діло-6:** Акт злуки. Історичні документи до об'єднання українських земель. (1924, 23 січня). *Діло*, 15, 1.
- Діло-7:** Великі роковини. (1924, 23 січня). *Діло*, 15, 1.
- Діло-8:** В роковини 22 січня. (1934, 28 січня). *Діло*, 23, 1.
- Діло-9:** В роковини 22 січня. Святочне засідання в УНДО. (1930, 25 січня). *Діло*, 18, 2.
- Діло-10:** В роковини бою під Крутами. Святочні сходи українського студентства. (1939, 31 січня). *Діло*, 21, 7.
- Діло-11:** Всестудентська Крутянська Академія. (1937, 28 січня). *Діло*, 18, 8.
- Діло-12:** Заклик до українського студентства. (1931, 29 січня). *Діло*, 20, 4.
- Діло-13:** За поляглих Борців. (1927, 2 листопада). *Діло*, 245, 3.
- Діло-14:** Зі студентського хаосу. (1937, 31 січня). *Діло*, 21, 10.
- Діло-15:** Зпід Нижанкович під Крут. Памяти пок. Піпського Григорія. (1938, 13 лютого). *Діло*, 32, 6.
- Діло-16:** Концерт – Академія. (1935, 28 січня). *Діло*, 22, 1.
- Діло-17:** Крути. (1939, 29 січня). *Діло*, 20, 2.
- Діло-18:** Культ Крут. (1937, 29 січня). *Діло*, 19, 1–2.
- Діло-19:** Місяць великих роковин. (1932, 30 січня). *Діло*, 21, 1.
- Діло-20:** Новини. (1935, 28 січня). *Діло*, 22, 4.
- Діло-21:** Після трагічної смерті С. Петлюри. (1926, 4 червня). *Діло*, 122, 1.
- Діло-22:** Поклін Героям з під Крут. (1938, 5 лютого). *Діло*, 26, 7.
- Діло-23:** Поклін українських робітниць Героям з під Крут. (1938, 1 лютого). *Діло*, 22, 9.
- Діло-24:** Прикра справа зі святами Крут. (1937, 30 січня). *Діло*, 20, 7.
- Діло-25:** Пропамятна Таблиця в Академічному Домі. (1938, 1 лютого). *Діло*, 22, 8.
- Діло-26:** Роковини 22 січня 1918 р. (1934, 22 січня). *Діло*, 17, 2.
- Діло-27:** Роковини 22 січня 1919 р. (1930, 23 січня). *Діло*, 16, 1.
- Діло-28:** Роковини 22 січня Крут у Калуші. (1936, 30 січня). *Діло*, 22, 5.
- Діло-29:** Роковини бою під Крутами. В Острові к. Тернополя. (1937, 4 лютого). *Діло*, 24, 4.
- Діло-30:** Роковини бою під Крутами в Перемишлі. (1937, 3 лютого). *Діло*, 23, 4.
- Діло-31:** Роковини бою під Крутами. В Т-ві «Сила». (1937, 3 лютого). *Діло*, 23, 4.
- Діло-32:** Роковини геройського прориву. (1936, 30 січня). *Діло*, 22, 1.
- Діло-33:** Свята 22 січня на чужині. Святочна Академія у Брні, ЧСР. (1938, 1 лютого). *Діло*, 22, 7.
- Діло-34:** Свято Крут. (1936, 28 січня). *Діло*, 20, 6.
- Діло-35:** Свято Крут. Львів – Жовківське передмістя. (1938, 3 лютого). *Діло*, 24, 3.
- Діло-36:** Свято Крут у Познані. (1935, 15 лютого). *Діло*, 40, 6.
- Діло-37:** Святочний концерт. (1935, 29 січня). *Діло*, 22, 6.
- Діло-38:** Святочні Сходи у Т-ві «Зоря». (1937, 30 січня). *Діло*, 20, 7.
- Діло-39:** Тернопіль. В роковини Крут. (1937, 30 січня). *Діло*, 20, 9.

- Діло-40:** У XIV роковини бою під Крутами. (1932, 9 лютого). *Діло*, 22, 8.
- Діло-41:** У «Великому Лузі». (1937, 2 лютого). *Діло*, 22, 3.
- Діло-42:** Українське студентство в роковини бою під Крутами. (1932, 29 січня). *Діло*, 20, 5.
- Зінкевич, О., Зінкевич, Н. (2017). *Крути: збірка у пам'ять героїв Крут*. 2-ге вид. Київ: Смолоскип.
- З жалібної хронічки. (1926, 18 липня). *Тризуб*, 37–38, 27.
- Кедрин, І. (1976). *Життя – Події – Люди. Спомини і коментарі*. Нью-Йорк: Червона Калина.
- К-н, І. (1924, 23 січня). На Софійському майдані (Рефлексії очевидця). *Діло*, 15, 2.
- Литвин, М. (2015). *Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр.* Харків: Фоліо.
- Любарець, А. (2012). *Бій під Крутами у історичній пам'яті*. <http://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/29/70470/>
- Любовець, О., Березовський, О., Бутко, С., Тищенко, А., Цимбал, І. (упоряд.). (2013). *Бій під Крутами в національній пам'яті: Збірник документів і матеріалів*. Київ: Пріоритети.
- Олесницький, Я. (1926, 22 січня). Перед семи роками. День 22 січня 1919 р. в Києві. *Діло*, 14, 1–2.
- Пеленський, Й. (1925, 22 січня). Свято з'єдинення. Спомин. *Діло*, 14, 1.
- С. К. (1925, 20 січня). Два свята. *Діло*, 20, 3.
- Соляр, І. (2017). Українська революція 1914–1923 роках в національній пам'яті галичан у міжвоєнний період ХХ століття. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 29, 157–164.

REFERENCES

- B. L. (1937, Sichen 28). Sviato Sobornosty u Stanyslavovi. *Dilo*, 18, 3 (in Ukrainian).
- Blahodir, O. (1929, Sichen 23). Velyki rokovyny. *Dilo*, 15, 2 (in Ukrainian).
- Verstiuk, V., & Skalskyi, V. (2010). Ukrainska revoliutsiia 1917–1921 rr. v politytsi formuvannia natsionalnoi pamiaty v 2007–2010 rr. *Problemy vyvchennia istorii Ukrain-skoj revoliutsii 1917–1921 rr.*, 5, 5–23 (in Ukrainian).
- Vlasiuk, S. (2018). Viiskovi tradytsii doby Vyzvolnykh zmahan 1917–1921 rr. u suchasni Ukrainskii Armii. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Istorychni nauky»*, 27, 162–168 (in Ukrainian).
- Havryliuk, Ya. (Comp.). (2010). *Kruty. Sichen 1918 roku: dokumenty, materialy, doslidzhennia, kinostsenarii*. Kyiv: Prosvita (in Ukrainian).
- Davydiuk, R. (2018). Ukrainska revoliutsiia 1917–1921 rr. u dyskursi natsionalnoi pamiaty mizhvoiennoi Volyni. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha: Istoriiia*, 2, 75–81 (in Ukrainian).
- 22 sichnia. (1928, Sichen 22). *Dilo*, 15, 1 (in Ukrainian).
- 22 sichnia u Lvivskii «Luzi». (1937, Sichen 28). *Dilo*, 18, 3 (in Ukrainian).

- Akademiia. (1925, Sichen 24). *Dilo*, 13, 1 (in Ukrainian).
- Akademiia v «Narodnomu Domi». (1938, Liutyi 1). *Dilo*, 22, 8–9 (in Ukrainian).
- Akademiia u sali Rizhnorodnosti. (1937, Liutyi 2). *Dilo*, 22, 3 (in Ukrainian).
- Akt zluky. Istorychni dokumenty do obiednannia ukrainskykh zemel. (1924, Sichen 23). *Dilo*, 15, 1 (in Ukrainian).
- Velyki rokovyny. (1924, Sichen 23). *Dilo*, 15, 1 (in Ukrainian).
- V rokovyny 22 sichnia. (1934, Sichen 28). *Dilo*, 23, 1 (in Ukrainian).
- V rokovyny 22 sichnia. Sviatochne zasidannia v UNDO. (1930, Sichen 25). *Dilo*, 18, 2 (in Ukrainian).
- V rokovyny boiu pid Krutamy. Sviatochni skhodyny ukrainskoho studentstva. (1939, Sichen 31). *Dilo*, 21, 7 (in Ukrainian).
- Vsestudentska Krutianska Akademiia. (1937, Sichen 28). *Dilo*, 18, 8 (in Ukrainian).
- Zaklyk do ukrainskoho studentstva. (1931, Sichen 29). *Dilo*, 20, 4 (in Ukrainian).
- Za poliahlykh Bortsiv. (1927, Lystopad 2). *Dilo*, 245, 3 (in Ukrainian).
- Zi studentskoho khaosu. (1937, Sichen 31). *Dilo*, 21, 10 (in Ukrainian).
- Zpid Nyzhankovykh pid Krut. Pamiaty pok. Pipskoho Hryhoriia. (1938, Liutyi 13). *Dilo*, 32, 6 (in Ukrainian).
- Kontsert – Akademiia. (1935, Sichen 28). *Dilo*, 22, 1 (in Ukrainian).
- Kruty. (1939, Sichen 29). *Dilo*, 20, 2 (in Ukrainian).
- Kult Krut. (1937, Sichen 29). *Dilo*, 19, 1–2 (in Ukrainian).
- Misiats velykykh rokovyn. (1932, Sichen 30). *Dilo*, 21, 1 (in Ukrainian).
- Novyny. (1935, Sichen 28). *Dilo*, 22, 4 (in Ukrainian).
- Pislia trahichnoi smerty S. Petliury. (1926, Cherven 4). *Dilo*, 122, 1 (in Ukrainian).
- Poklin Heroiam z pid Krut. (1938, Liutyi 5). *Dilo*, 26, 7 (in Ukrainian).
- Poklin ukrainskykh robitnyts Heroiam z pid Krut. (1938, Liutyi 1). *Dilo*, 22, 9 (in Ukrainian).
- Prykra sprava zi sviatamy Krut. (1937, Sichen 30). *Dilo*, 20, 7 (in Ukrainian).
- Propamiatna Tablytsia v Akademichnomu Domi. (1938, Liutyi 1). *Dilo*, 22, 8 (in Ukrainian).
- Rokovyny 22 sichnia 1918 r. (1934, Sichen 22). *Dilo*, 17, 2 (in Ukrainian).
- Rokovyny 22 sichnia 1919 r. (1930, Sichen 23). *Dilo*, 16, 1 (in Ukrainian).
- Rokovyny 22 sichnia Krut u Kalushi. (1936, Sichen 30). *Dilo*, 22, 5 (in Ukrainian).
- Rokovyny boiu pid Krutamy. V Ostrovi k. Ternopolia. (1937, Liutyi 4). *Dilo*, 24, 4 (in Ukrainian).
- Rokovyny boiu pid Krutamy v Peremysli. (1937, Liutyi 3). *Dilo*, 23, 4 (in Ukrainian).
- Rokovyny boiu pid Krutamy. V T-vi «Syla». (1937, Liutyi 3). *Dilo*, 23, 4 (in Ukrainian).
- Rokovyny heroiskoho proryvu. (1936, Sichen 30). *Dilo*, 22, 1 (in Ukrainian).
- Sviata 22 sichnia na chuzhyni. Sviatochna Akademiia u Brni, ChSR. (1938, Liutyi 1). *Dilo*, 22, 7 (in Ukrainian).
- Sviato Krut. (1936, Sichen 28). *Dilo*, 20, 6 (in Ukrainian).
- Sviato Krut. Lviv – Zhovkivske peredmistia. (1938, Liutyi 3). *Dilo*, 24, 3 (in Ukrainian).
- Sviato Krut u Poznani. (1935, Liutyi 15). *Dilo*, 40, 6 (in Ukrainian).

- Sviatochnyi kontsert. (1935, Sichen 29). *Dilo*, 22, 6 (in Ukrainian).
- Sviatochni Skhodyny u T-vi «Zoria». (1937, Sichen 30). *Dilo*, 20, 7 (in Ukrainian).
- Ternopil. V rokovyny Krut. (1937, Sichen 30). *Dilo*, 20, 9 (in Ukrainian).
- U XIV rokovyny boiu pid Krutamy. (1932, Liutyi 9). *Dilo*, 22, 8 (in Ukrainian).
- U «Velykomu Luzi». (1937, Liutyi 2). *Dilo*, 22, 3 (in Ukrainian).
- Ukrainske studenstvo v rokovyny boiu pid Krutamy. (1932, Sichen 29). *Dilo*, 20, 5 (in Ukrainian).
- Zinkevych, O., & Zinkevych, N. (2017). *Kruty: zbirka u pamiat heroiv Krut*. 2-he vyd. Kyiv: Smoloskyp (in Ukrainian).
- Z zhalibnoi khronichky. (1926, Lypen 18). *Tryzub*, 37–38, 27 (in Ukrainian).
- Kedryn, I. (1976). *Zhyttia – Podii – Liudy. Spomyny i komentari*. New-York: Chervona Kalyna (in Ukrainian).
- K-n, I. (1924, Sichen 23). Na Sofiiskomu maidani (Refleksii ochevydtsia). *Dilo*, 15, 2 (in Ukrainian).
- Lytvyn, M. (2015). *Proekt «Ukraina». Halychyna v Ukrainiskii revoliutsii 1917–1921 rr*. Kharkiv: Folio (in Ukrainian).
- Liubarets, A. (2012). *Bii pid Krutamy u istorychnii pamiatii*. <http://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/29/70470/> (in Ukrainian).
- Liubovets, O., Berezovskyi, O., Butko, S., Tyshchenko, A., & Tsymbal, I. (Comps.). (2013). *Bii pid Krutamy v natsionalnii pamiatii: Zbirnyk dokumentiv i materialiv*. Kyiv: Priorytety (in Ukrainian).
- Olesnytskyi, Ya. (1926, Sichen 22). Pered semy rokamy. Den 22 sichnia 1919 r. v Kyivi. *Dilo*, 14, 1–2 (in Ukrainian).
- Pelenskyi, Y. (1925, Sichen 22). Sviato ziedynennia. Spomyn. *Dilo*, 14, 1 (in Ukrainian).
- S. K. (1925, Sichen 20). Dva sviata. *Dilo*, 20, 3 (in Ukrainian).
- Soliar, I. (2017). Ukrainska revoliutsiia 1914–1923 rokakh v natsionalnii pamiatii halychan u mizhvoiennyi period XX stolittia. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 29, 157–164 (in Ukrainian).

Yaroslav MARCHENKO

PhD in History, Associate Professor

First Deputy Chief of the Hetman P. Sahaidachny National Army Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9569-6324>

e-mail: ymarchenko8@gmail.com

THE MEMORY OF KRUTY HEROES ON THE PAGES OF THE NEWSPAPER «DILO»

It is emphasised that the historical memory of the events of the Ukrainian National Democratic Revolution has been and remains an important component of the national identity of Ukrainians, and the heroes of Kruty are significant for civil society. It is substantiated that the interwar Ukrainian periodicals reflected the main events that took place in the Western Ukrainian community. It is proved that in the interwar period, the commemoration of the events of the Ukrainian National Democratic Revolution took a prominent place in the

socio-political discourse of Galicia, and in its epicentre was the celebration of the Act of Unity on 22 January 1919. It is noted that the Lviv newspaper «Dilo» published documents, memories of this event and ways to commemorate it.

The differences in the memorial practices of commemorating the Kruty heroes in interwar Poland are explained. It is observed that on the pages of «Dilo» information about the heroic deeds of the Kruty heroes can be traced in the 1930^s, while in the 1920^s it was practically absent. It is argued that the honouring of the Kruty heroes in Galicia took place on the initiative of the younger generation, primarily students, which was fully reflected in the pages of «Dilo». It is emphasized that the Union of Ukrainian Students' Organisations in Poland was the first in Lviv to actualize the memory of the Kruty heroes. The «Dilo» newspaper published appeals from student organisations, information about the «All-Student Kruty Academies», which were accompanied by dramatisations, reading of essays, poems, songs and the national anthem. «Moloda Hromada», «Syla», «Luh», «Buduchnist», «Prosvita» and others joined the commemoration of Kruty. The difficulties and problems in commemorating the victims of Kruty are revealed. On the eve of the Second World War, the commemoration of the Kruty heroes turned into a kind of national cult.

It is concluded that the events of the Ukrainian National Democratic Revolution found a response among the Western Ukrainian community. The format and ideological content of their celebrations in Galicia underwent a certain transformation - from the celebration of the November Uprising of 1918 and the Act of Unification of 1919 in the 1920^s to a significant expansion of the range of national holidays, in particular the proclamation of the independence of the UPR by the Fourth Universal and the heroic deeds of the Kruty heroes.

Keywords: Ukrainian Revolution, The Second Polish Republic, «Dilo», Kruty heroes, memory, students, civil society.